

SZÁNTÓ JUDIT

Nem mind csillog, ami kipukkad

■ CSIKY GERGELY: BUBORÉKOK ■

A Buborékok, mint mondják, ötvenévenként esedékes feltámasztásának mostani etapja a darabot magát tekintve nem okoz sem csalódást, sem kellemes meglepetést; Csiky Gergely fontos eleme szegényes drámái örökségünknek, de illúziók nem tapadnak hozzá. Derék, szorgos, ügyes kezű adaptálója volt a kor francia drámatechnikájának (nem hiába járt öt hónapos párizsi tanulmányútjának minden estéjén színházba); s becsületére válik, hogy a szakmai fortélyok aláhoni materiát, konfliktusokat, típusokat rendelt. (A kitűnően szerkesztett Buborékok e tekintetben is egyik csúcspontja az oeuvre-nek.) Művei azonban nem sok ihletet tartogatnak a rendezők számára; a cselekményeknek éppúgy nincsenek rejtett dimenziói, mint a jellemeknek (utóbbiaknak többnyire még a harmadik dimenziójuk is hiányzik), lévén a legnagyobb baj, hogy Csikyben, akit akár a „magyar Augier-nek” is nevezhetnénk, semmi sincs a költőből, a szuverén látomással megvert-megáldott alkotói egyéniségből.

A mai színház szemszögéből nézve ezek a hiányosságok egyszersmind semlegesítik azt a vonzerőt, amelyet Csiky drámái az előző rendszer színházaira gyakoroltak, vagyis az egykorú feudálkapitalista magyar társadalom jellegzetes konfliktusainak „kritikai realista” ábrázolását. Ezenbelül megtevesztő a látszat, miszerint a közbeszerzési pályázattal járó bonyodalmak, valamint a hivatali korrupció motívumainak éles mai időszersősége különös töltetet adhatna a felújításnak; a szöveg semmivel sem mond többet minden egyes néző elemi ismeretanyagánál, és legföljebb a „már akkor is...” kevéssé termékeny megállapítására készlet. Mellesleg az „akárcsak ma” valamivel dinamikusabb feltárlása sem kelt napjainkban különösebb figyelmet; az általános irányvesztettség, rosszkezd és székszis időszakában az e tekintetben érintett előadások inkább csak tehetetlenként cipelik magukkal gondosan kiszerezelt „társadalmi mondanivalójukat”, amelyet az izgalmasabb rendezők manapság tudatosan semlegesíteni-hatástalanítani is szoktak. Még azt is megkockáztatnám, hogy az író jelentőségére nézve jellemző adat, milyen engedelmesen veti alá magát e procedúrának. (Bizonyos értelemben kasztrációt is mondhatnánk.) A kaukázusi krétakör Brechtje például eltűri Zsótértől ezt a tézise elleni erőszakot – de mivé lenne a Buborékok, ha valaki kivonná belőle a Körszabályozás körüli panamát?

Jordán Tamás, aki a Nemzeti Színház magyar évadán belül Csiky Gergely művét színre vitte, nagyon helyesen nem is kísérletezik ilyesmivel. Szolidan megmarad a realista kánonon belül (aminek többek között Horesnyi Balázs, illetve Dóry Virág hagyományos, ám tetszetős, látványos és jellemző erejű díszleteit, illetve jelmezeit köszönhetjük), még a határokat sem fesze-

Varga Mária (Szerafin) és
Murányi Tünde (Malvin)

**Blaskó Péter (Somlay Ignác) és
Udvaros Dorottya (Szidónia)**

Schiller Kata felvételei

üres Szerafinját kapjuk (a jelzők a figurára és az alakításra egyaránt értendő; s ráadásul Döry Virág egyedül a legidősebb Solmay lány valójait vette el vénlányhoz vagy matrónához illő, bájtalan fekete-szürke jelmezeivel). A *Buborékok* nem lett jobb darab e hangsúlyeltolásoktól, igaz, érzékelhetően rosszabb sem; a változtatások mélyebb értelmére nem derül fény, viszont beleférnek a rendezői autonómiába, amely talán az eredetnél sötétebbnek akarta láttatni a komédiát vagy annak mai képmását. Viszont éppen ez az alapján realista felfogás tulajdonképpen akkor igazolhatná magát, ha az előadásból színészparádé kerekednék ki; Csiky típusai ugyanis nagyon jól, színészen, élettelen játszhatók, ráadásul abban a stílusban, amely színészeink zöméhez még mindig a legközelebb áll.

A közreműködők névsora sztárokkal is ékeskedik, s játékmesterük maga Töröcsik Mari volt, az eredmény mégsem tér el attól, amit a színház korábbi előadásai alkalmából a kritika már regisztrált (a *Györgyike*, *drága gyermek* kapcsán ugyane lap hasábjain magam is írtam erről): egyéni játékmódok burjánzanak el egymás mellett, a társulat még messze van attól, hogy együttesként reprezentálja magát. Ráadásul a briliáns nevek mögött, az új gárda közép- és alsó rétegeinek verbuválásában előfordult jó néhány mellényúlás vagy talán szükséghelyzet okozta kényszerválasztás; így az előadás első perceit tüstént lenyomja, kedvünket szegve, Orosz Róbert (Róbert), majd Hevér Gábor (Béla) szürke, elkötelezetlen játéka, és a Solmay gyermekekről alkotott képünk Major Melinda (Gizella) és Szalay Mariann (Aranka) fellépésével sem válik kedvezőbbé. (Szerafinról már szövegeztem.) Söptei Andrea formátumosan hoz egy, a lehetségesnél vékonykábbra kiporciózott szerepértelmezést: Szerckynéje jóformán csak egyetlen pózra: a velejéig hazug *grande coquette*-éra s főleg annak fals kacajaira van redukálva. Blaskó Pétertől ez a Solmay – amúgy szolid, megbízható, kimunkált alakítás – kevés, de ő persze színvonalat garantál, csakúgy, mint az ugyancsak formátuma alatt teljesítő Rátóti Zoltán Rábayként. Mészáros István (Hámor), tán rendezői szűkmarkúságból, meg sem villanthatja a groteszkre való kivételes hajlamát, Murányi Tünde megannyi eredeti, bizarr fénytörésű alakítására is árnyékot vet ez a mostani, jellegtelenné gömbölyített Hámor Malvin. Kézdy György markáns jelenléte a régi, de ez sem leplezheti, hogy ez a Gombos ügyvéd sincs megtalálva, Újvári Zoltán (Chupor Aladár)

geti, miközben a szöveg értelmezése és kiegészítése terén mégis tanúsít bizonyos kezdeményezőkedvet. A szövegbe először is beleír, illetve megrendelőként beleírta, nem is keveset; hogy csak egy-két példát említsek: a Morosán-féle (színüres) családi fényképalbum felvezetésének vagy a korabeli újságírók megfogalmazása nyilvánvalóan a dramaturg, Hamvai Kornél sokak által joggal méltányolt tollát dicséri. (Morosán Tamás jelen verziójának Hamvai legalábbis társszerzője lett.) De ugyanilyen tudatos rendezői döntés lehetett a két főszereplő házaspár közül az idősebb, Solmay Ignác és Szidónia néminemű megfiatalítása csakúgy, mint a Csiky őszinte rokonszenvét élvező Rábay házaspár devalválása a „mache”, a hiszti, a komikum s nem utolsósorban az erkölcsi könnyelműség irányába (ami egyébként vitatható – de erről később). Ugyancsak becses volt Csiky számára a világnézetében a pozitív pólust, a szimpatikus polgárusulást képviselő apa-fiú páros, Morosán Demeter és Tamás alakja, Jordánnak azonban itt is különvéleménye volt: Hollósi Frigyes pontos ábrázolásában az apa nem kedélyes, rokonszenves, még némi bölcsességre is hajló polgár, hanem tolakodó, erőszakos, az ostobaságig korlátozott, gátlástalanul fecsegő natúrbus, míg ifjabb Morosánként Stohl András, kissé tétován, szagagtaltan, egy hebehurgya, nevetséges mamlaszt állít elénk.

Ezzel a beállítással, amellyel Jordán megvonja a darabtól az összes rokonszenves figurát, lehetne vitakozni; annak idején, az anti-ántiban, Sinkovits Imre mély erkölcsi komolyságtól áthatott, sugárzó pozitív hőst formált Rábay Miklós alakjából, amelyet most Rátóti Zoltán nem egészen meggyőző alakításban gyengére, puhányra, gerinctelenre vesz, és asszonyosan lágy, lányosan töredelmes és szepegő volt búbjajos ifjú feleségként Szörényi Éva, akinek utóaként most Varga Mária minden mozzanatában hamis, teátrális és

viszont túl komótosra-pohosra veszi a kameleonszerűen rugalmas aranyifjú alakját.

Ámde elhalványulnak mind e prók és kontrák, amikor a színpadon van Solmayné szerepében Udvaros Dorottya: ahogy a megelőző repríz Szomorja Kulka Jánosról, úgy e *Buborékok* róla lesz emlékezetes. Vannak – ebben az előadásban is – jó színészek, sőt jelentős színészek, nagy színész azonban ezen az estén egy van: Udvaros. Az Udvaros – pontosítanék; ahogy az olaszban volt s van mindmáig *La Duse*, a németben *Die Bergner* vagy *Die Weigel*. A művésznőt először látom a „komikus anya” szerepében, de ami kell hozzá, máris a kisujjában van. Időzítése, ritmusérzéke, poentírozóképessége, reakciósebessége bevetésével komédiai iskolájátékok prezentál, apró fogásai, sőt bájos modo-

rosságai is – sikkantások, kaccantások, túltrajzolt fintorok – átolvadnak a figura sajátosságai, miközben mindvégig érezzük a szuverén, összetéveszthetetlen egyéniség lehenngelő jelenlétét.

Lehetett volna – s ezzel a Csiky-darab egyfajta életképességét szeretném kiemelni – Udvarosnak több vetélytársa is az előadásban, s minél több ilyen adódott volna, annál inkább közelíthette volna a produktum az ideális szintet. Mindamelllett engedtessek meg nekem egy gondolatjáték: elvben van rá remény, hogy két-három év múlva, ha a kerekék szerencsésen megolajozódnak, s összerázódnak az alkatrészek, ugyanez az előadás akár ezeknek a színészeknek egy részével is – természetesen Udvarossal a központban – kitűnően megállná a helyét.

CSIKY GERGELY: BUBORÉKOK (Nemzeti Színház)

JÁTEKMESTER: Törőcsik Mari. **DÍSZLET:** Horesnyi Balázs. **JELMEZ:** Dőry Virág. **DRAMATURG:** Hamvai Kornél. **RENDEZŐASSZISZTENS:** Bencze Zsuzsa. **RENDEZTE:** Jordán Tamás.

SZEREPLŐK: Blaskó Péter, Udvaros Dorottya, Hevér Gábor, Orosz Róbert, Major Melinda, Szalay Mariann, Rátóti Zoltán, Varga Mária, Hollósi Frigyes, Stohl András, Söptei Andrea, Újvári Zoltán, Mészáros István, Murányi Tünde, Kézdy György m. v., Pécs Ottó, Kassai László, Andai Kati, Jóna Szabolcs, Juhász Éva.

CSÁKI JUDIT

Hímek és nőstények

■ MARTIN MCDONAGH: AZ INISHMORE-I HADNAGY; PISZKAVAS ■

John Millington Synge helyénvalónak látszik. Mármost arra, hogy hozzá hasonlítsák az ír drámairodalom fiatal üstökösét, Martin McDonaghot. (Bár ez az írség ad némi okot az elgondolkodásra: McDonagh szülei ugyan valóban Nyugat-Írországból származnak, de a fiuk virtigli londoni, azaz angol gyerekkort tudhat maga mögött, s ma sem szülei hazájában, hanem a sajátjában él. Leszögezővén tehát, hogy a világ boldogabbik felén az ilyesmi a „tökmindegy” kategóriájába tartozik, maradjunk az írnél.)

S ha megállapítjuk, hogy Synge – kiváltképp *A nyugati világ bajnoka* – mutat bizonyos, nem túl távoli, de nem is túl közeli szellemi rokonságot McDonagh világával, oda is hagyhatjuk a hasonlítgatást, mert Martin McDonagh leginkább szembetűnő erénye épp az eredetiség, a markáns világ-és drámaszemlélet. Ez a tehetséges fiatalember nem is bátran, hanem magától érteződő természetességgel nyúl egy (valamilyen szempontból) retardált közeghez, nevezetesen épp ahhoz, amelyben élni látszunk mindannyian, és épp ezt a (valamilyen szempontú) retardáltságot veszi jó alaposan szemügyre.

Ennek a retardált közegnek földrajzilag hiteles helye van, de ez ne tévesszen meg senkit. A Dublintól jó messze – épp a sziget túloldalán – fekvő Aran-szigetek vidé-

Antal Márta (Mairead) és Kelemen József (Padraic) Az inishmore-i hadnagyban